

Мунтян С.Г. Формування навчально-стратегічної компетенції студентів в процесі курсу іноземної мови професійного спрямування // «Лингвистическая подготовка студентов нефилологических специальностей высших учебных заведений в контексте Болонского процесса и Общевропейских рекомендаций по изучению, преподаванию и оцениванию языков». Материалы международной научно-методической конференции, 2–3 октября 2010 г. – Одесса : ВМВ, 2010. – С. 52–57.

*Мунтян С.Г., зав. кафедрою іноземних мов
Таврійський державний агротехнологічний університет*

ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ КУРСУ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ

В публікації визначено поняття стратегій оволодіння іноземною мовою та обґрунтовано їх значення для здійснення самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів щодо розвитку їхньої іншомовної комунікативної компетенції. Наведено таксономію основних стратегій та прийомів навчальної діяльності студентів в ракурсі особливостей опанування іноземної мови професійного спрямування. Запропоновано технологію цілеспрямованого формування стратегічної компетенції студентів при навчанні їх професійно-орієнтованої іноземної мови.

Комунікаційні та технологічні перетворення в суспільстві в кінці ХХ сторіччя спричинили значне зростання потреб у використанні іноземної мови, створили необхідність втягнення фахівців всіх сфер економіки як до безпосереднього, так і до опосередкованого спілкування (наприклад, через мережу Інтернет) іноземною мовою. У зв'язку з цим значно зросли освітня та самоосвітня функції іноземних мов. Це призвело до змін у вимогах до рівня володіння іноземною мовою, до пошуку нових підходів щодо навчання іноземних мов. Серед них особливого значення набувають освітні технології, орієнтовані на самостійну навчально-пізнавальну діяльність студента.

Теоретично і практично проблема розвитку навичок самостійної навчальної діяльності в процесі опанування іноземної мови пов'язана з дуже складним питанням різноплановості та полікомпонентності шляхів формування *навчально-стратегічної компетенції* студентів. Адже ключовим аспектом здійснення самостійної діяльності щодо розвитку й вдосконалення іншомовної комунікативної компетенції є вибір студентом найбільш ефективних та прийнятних для нього стратегій і прийомів засвоєння іноземної мови відповідно до характеру навчальної задачі та запланованого результату [1, с.45].

У загальній дидактиці та в дидактиці навчання іноземних мов поняття навчальних стратегій з'явилося порівняно нещодавно, у 80-90-х роках минулого сторіччя. Дослідженням способів оволодіння мовою та методикам формування стратегічної іншомовної компетенції присвячені роботи R.Oxford,

U.Rampillon, A.Chamot, L.O'Malley, G.Ellis, A.Wenden, J.Rubin, R.Riding, D.Wolff, W.Edmodson, Н.Коряковцевої. Проте застосування теоретичних положень з зазначеної проблеми у сфері навчання іноземної мови професійного спрямування потребує окремого розгляду.

Метою статті є аналіз навчальних стратегій в сфері оволодіння іноземною мовою й визначення можливих шляхів формування у студентів найбільш типових з них при навчанні іноземної мови професійного спрямування.

W.Edmodson та J.House визначають стратегії вивчення мови як предметні та розумові дії, які суб'єкт навчання застосовує з ціллю розширити свою іншомовну компетенцію [2, с.235].

В методичній літературі наводяться різноманітні таксономії стратегій та прийомів навчальної діяльності. Рекомендовані списки часто є суперечливими. До них включаються як власно стратегії та прийоми роботи над мовою, так і різного роду здібності, психологічні механізми, аспекти культури навчальної праці, комунікативні вміння та таке інше. Ми спробуємо виділити й систематизувати основні стратегії й прийоми навчальної діяльності в ракурсі особливостей навчання іноземної мови професійного спрямування.

В першу чергу до основних слід віднести такі три класи стратегій учіння: *метакогнітивні*, *когнітивні* та *соціально-афективні*. За допомогою *метакогнітивних стратегій* суб'єкт навчання планує, готує й контролює свою навчальну діяльність, аналізує власні успіхи. Ці стратегії ґрунтуються на обізнаності студента щодо цілей свого навчання і на розумінні цього процесу [3, с.33]. *Когнітивними стратегіями* є дії або операції, що стосуються засобів, за допомогою яких суб'єкти навчання аналізують певний навчальний матеріал й вибирають технічні прийоми щодо його вивчення, наприклад, здогадка значень слів із контексту, повторення задля кращого запам'ятовування, наведення прикладів, створення аналогій до вже знайомого знання, заучування напам'ять термінів, ключових понять тощо. Отже, когнітивні стратегії використовуються для аналізу, синтезу або трансформації навчальних матеріалів, для зберігання та відтворення інформації [4]. За допомогою *соціально-афективних стратегій* студенти взаємодіють при обміні інформацією, реагуванні на проблему, проханнях щодо пояснень, допомоги [2, с.237].

Н.Ф.Коряковцева, поділяючи загальнонавчальні стратегії опанування іноземної мови на *метакогнітивні*, *навчально-інформаційні* та стратегії навчального співробітництва, відокремлює ще *спеціальні стратегії*. Останні автор, в свою чергу, підрозділяє на *компенсаторні*, *лінгводидактичні та конкретно-практичні* [1, с.47]. Розглянемо деякі, найбільш значущі для оволодіння іноземною мовою професійного спрямування, навчальні стратегії кожної з цих категорій.

Компенсаторні стратегії компенсують розрив в мовних засобах й забезпечують процес спілкування (рецепцію або продукцію), не дивлячись на наявність незнайомих елементів або брак засобів висловлювання. Вони є важливим інструментом виходу із неминучих комунікативних ускладнень, що

закономірно масштабно постають перед студентами-аграріями за умов навчання мови при відсутності реального іншомовного середовища. До компенсаторних стратегій належать стратегії компенсації безпосередньо мовних засобів, стратегії пошуку різного роду опір й адаптивні стратегії соціальної взаємодії.

Стратегії компенсації мовних засобів включають такі прийоми як використання лінгвістичної здогадки на підставі словотвірних елементів, структури слова, ознак інтернаціональних слів; використання контекстуальної здогадки щодо значення нових слів, адекватного розуміння багатозначних слів; користування словниками різного типу, так звані словникові вміння: орієнтація в структурі словника, використання сигнальних покажчиків, пошук необхідної словникової статті, пошук необхідної інформації в словниковій статті; ігнорування незнайомих мовних засобів в усному/письмовому повідомленні; підбір, використання адекватних замінів; перифраз/тлумачення; висловлювання думки більш спрощеними засобами.

Стратегії пошуку опір включають наступні прийоми: виділення графічних опір у друкованому тексті; виділення інтонаційних опір в усному тексті; використання ілюстрацій (таблиць, графіків, малюнків тощо); орієнтація щодо типу тексту, його структури; виділення ключових фраз, речень, слів; виділення смислових, логічних засобів зв'язку між фразами; опора на назви, заголовки, рубрикацію; виділення тематичних рядів слів; опора на тему, ситуацію, широкий контекст.

Стратегії соціальної взаємодії включають такі прийоми, як прохання повторити репліку, пояснити, розтлумачити, навести приклад, говорити повільніше; використання інтерпретації висловлювання для підтримки бесіди; використання засобів емоційного забарвлення висловлювання; вибачення за незнання норм мовленнєвої поведінки; зміна теми розмови.

Спеціальні *лінгводидактичні стратегії* пов'язані з засвоєнням системи нерідної мови та культури. Розширення мовної бази, узагальнення мови, що вивчається, у власну упорядковану систему, розвиток так званого «почуття мови» студентів можуть забезпечити такі прийоми, як:

- пошук/виділення необхідних значень за формальними ознаками, наприклад, спільність кореня, словотвірна модель; за семантичними ознаками, наприклад, багатозначність, синоніми, антоніми;
- за особливостями вживання, наприклад, сполучуваність, структурно-семантична модель, мовленнєва ситуація; за комунікативно-функціональними ознаками, наприклад, висловлювання певного комунікативного наміру – оцінка, прохання, спонука, логічна аргументація;
- спостереження, пошук нових слів у відомому контексті та відомих слів у незнайомому контексті;
- тлумачення значення відповідно до основної ідеї тексту, до широкого контексту;
- формулювання «власної», для себе, системи граматичних правил;
- використання графічних опір (схем, таблиць) для систематизації правил;

- розуміння мовленнєвої поведінки в контексті іншомовної культури та соціальної дійсності.

Конкретно-практичні стратегії забезпечують організацію індивідуальної навчальної діяльності з опанування мови, а саме, мовний тренінг, мовленнєву практику, самоконтроль й корекцію. Крім того, конкретно-практичні стратегії пов'язані з використанням різних засобів навчання й зі створенням власної ресурсної бази, а також з підготовкою до різного типу міжнародних іспитів з іноземної мови. Студентові для успіху невідворотно виявляться потрібними такі прийоми: лінгвістичний аналіз мовної одиниці в контексті; підбір до мовної одиниці еквівалентних значень на іноземній та рідній мовах; імітація, повторення мовної одиниці; складання щодо мовної одиниці смислових пар, словосполучень, фраз; схематична систематизація мовних одиниць (заповнення таблиць, шкал, схем); моделювання висловлювань за зразком; перекомбінування тексту відповідно до певної смислової задачі; формулювання інформаційних очікувань; визначення мети та відповідно стратегії читання, спілкування; моніторинг адекватності та коректності своїх мовленнєвих дій; відбір адекватних до навчальної задачі навчальних матеріалів; складання власних словників, словарних карток, конспектів з граматики; складання файлу зразків власних творчих робіт; усвідомлене розуміння цілей та об'єктів екзаменаційного контролю; усвідомлене розуміння критеріїв оцінки та показників рівня володіння мовою; володіння технікою виконання стандартизованих завдань.

Перелічені найбільш типові стратегії навчання забезпечують технологічну базу самостійної навчальної діяльності студента в сфері іноземних мов.

Оскільки освітня мета, пов'язана з формуванням умінь вивчати іноземну мову, у сучасних стандартах та програмних документах з іноземних мов оголошується як самостійна й принципово важлива [5], то, на нашу думку, для забезпечення цілеспрямованого оволодіння ефективною технологією роботи над мовою, найбільш типові навчальні стратегії та вміння мають складати спеціальний компонент змісту навчання іноземної мови професійного спрямування. При цьому перед викладачем виникає складне завдання виокремлення з найбільш типових стратегій навчання, що наведені вище, конкретних об'єктів для цілеспрямованого формування навчальної компетенції студента. З огляду на те, що студент вищого навчального закладу вже має суттєвий попередній шкільний досвід у навчанні іноземної мови, вибір навчальних стратегій треба здійснювати на основі таких змінних величин як мотивація, вік, етап навчання, рівень володіння мовою, індивідуальний навчальний стиль, навчально-методичні матеріали і засоби, типи завдань, традиції попереднього навчання іноземної мови, толерантність до складностей в оволодінні мовою тощо.

Як відомо, пояснення студентам змісту навчальних дій, тобто навчання учінню, можна здійснювати двома шляхами, шляхом повідомлення готового знання або проблемним шляхом [6, с.66]. Ми пропонуємо використовувати метод повідомлення готового знання з подальшим обговоренням навичок щодо

навчальних дій у груповій дискусії, бо цей шлях дозволяє інтенсифікувати навчальний процес через суттєву економію аудиторного часу. З тієї ж причини, на нашу думку, важливо також забезпечувати випереджальний характер оволодіння загальними та спеціальними навчальними вміннями, які необхідні студентам в процесі самостійної роботи над мовою. Тож, ми вважаємо доцільним вже на початку курсу з іноземної мови професійного спрямування включати до програми навчання спеціальний модуль-блок з формування стратегічної компетенції.

Так, наприклад, при навчанні студентів-аграріїв німецької мови професійного спрямування на початку курсу першим пропонується змістовий модуль «Стратегії навчання німецької мови для професійних цілей». Метою цього модулю є ознайомлення студентів з конкретними, здебільшого спеціальними, навчальними стратегіями та формування навичок використання запропонованих стратегій за допомогою відповідних вправ. Зокрема, увага студентів фокусується на оволодінні основними стратегіями професійно-орієнтованого читання, аудіювання, говоріння та письма, на опануванні ефективних технік засвоєння лексики й граматичних структур, на розвитку навичок роботи з довідковими матеріалами та інформаційними ресурсами. Зміст модулю має такий вигляд:

1. Комунікація в сільському господарстві – 2 години.

Обговорення змісту поняття «Комунікація в сільському господарстві». Складання тематичної мережі (асоціограми) щодо компонентів цього поняття.

Визначення ключових особливостей навчання німецької мови за підручником «Kommunikation in der Landwirtschaft» [7].

Обговорення очікувань студентів щодо навчання за цим підручником. Складання коротких тез щодо очікувань.

2. Стратегії навчання професійно-орієнтованого читання – 2 години.

Визначення основних видів читання та їх тренування на окремих прикладах текстів професійного спрямування. Обговорення ефективних технік читання німецькомовних текстів відповідно до стилю читання. Складання узагальнюючої таблиці щодо стратегій читання.

3. Стратегії навчання аудіювання та письма – 2 години.

Визначення основних технік ефективного аудіювання та письма й тренування їх на прикладах.

Написання за зразком листа-запиту до аграрної інституції ФРН щодо отримання рекламних матеріалів, наприклад, до оргкомітету аграрної виставки.

4. Стратегії опанування лексики та граматики німецької мови, ефективні техніки запам'ятовування інформації – 2 години.

Обговорення основних технік ефективного опанування лексики та граматики німецької мови й тренування їх на прикладах.

Обговорення основних технік ефективного пошуку потрібної інформації.

Складання узагальнюючої таблиці щодо стратегій аудіювання, письма, опанування лексики та граматики, пошуку інформації.

5. Презентація індивідуальної творчої роботи «Ефективні стратегії навчання: а) іноземної мови; в) інших дисциплін (власний досвід)» / «Effektive Lernstrategien: a) für Fremdsprachen; b) für andere Fächer (persönliche Erfahrungen)» – 2 години.

Публічні виступи за темою.

Обговорення стратегій візуалізацій та презентацій за темами. Складання тез щодо гарної візуалізації та презентації.

Слід зазначити, що у даному модулі органічно поєднуються два види навчальних завдань і дій щодо формування у студентів навичок самостійної роботи над мовою. Перший вид – це завдання з оволодіння власне німецькою мовою, тобто керована тренувальна робота й мовленнєва практика, що виконується у режимі самостійної навчальної діяльності. Другий вид – це навчальні завдання, які спрямовані безпосередньо на засвоєння спеціальних навчальних вмінь, необхідних в процесі вивчення мови.

Здобуті в рамках спеціального модулю-блоку системні знання щодо стратегічної компетенції закріплюються студентами надалі у безпосередній практичній роботі над мовою при опрацюванні навчального матеріалу наступних модулів. Поряд з цим, в залежності від характеру завдань та вправ, що виконуються, студенти під керівництвом викладача розширюють діапазон стратегій учіння мови. Головним в технології інтегрованого розвитку стратегічної компетенції студентів в процесі навчання іноземної мови є створення ситуацій включення суб'єктів навчання у різні види діяльності, а саме, спілкування, вирішення проблем, дискусії, підготовку міні-презентацій й публічних виступів, виконання проектів.

Слід також зазначити, що в процесі навчання основних стратегій та прийомів самостійної роботи над мовою важливо залучати студентів до осмислення й рефлексії власного досвіду навчання іноземної мови. Так, наприклад, обговорення в міні-групах відповідей на питання «Що я роблю, коли я щось висловлюю іноземною мовою? щось читаю? щось слухаю, пишу?», «Що я роблю, коли я вивчаю мову?» і т.і., сприяє розвитку в студентів компетенції самоаналізу й самооцінки процесів власного навчання мови. Це, в свою чергу, прискорює результативне формування у студентів навчальних вмінь.

Реалізації завдання навчання студентів стратегічних вмінь з опанування іноземної мови крім включення до програми навчання спеціального модулю-блоку з формування стратегічної компетенції сприяє також розробка цілеспрямованих матеріалів. Ми пропонуємо студентам «Методичні рекомендації з самостійної та індивідуальної роботи» з нашої дисципліни. Вони охоплюють поради з використання форм, методів та способів учіння на етапі оволодіння іноземною мовою професійного спрямування. Ці рекомендації студент може знайти також на відповідній сторінці Інтернет-сайту кафедри іноземних мов.

Чотирирічний досвід роботи за запропонованою технологією з формування стратегій навчання іноземної мови професійного спрямування

показує, що цей підхід дозволяє студентів усвідомлювати, розуміти й, відповідно, результативно застосовувати алгоритми самостійної навчальної діяльності при опануванні іноземної мови, розширює спектр навчально-пізнавальних можливостей студентів, розвиває їхні інтелектуальні здібності, готує їх до професійної діяльності. Адже за умов, коли конкретні фахові знання в багатьох сферах дуже швидко втрачають свою актуальність, найважливішою ознакою рівня кваліфікації спеціаліста в сучасному суспільстві стає його здатність оперативно самостійно набувати нових знань.

Література:

1. Коряковцева Н.Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык. – М : АРКТИ, 2002. – 176 с.
2. Einführung in die Sprachlehrforschung / Willis Edmondson; Juliane House. – Tübingen : Franke, 2000. – 171 S.
3. Білоножко Н.Є. Стратегія як одна з основних категорій методики навчання іноземних мов // Вісник КНЛУ. Серія : Педагогіка та психологія. – К. : Вид. Центр КНЛУ. - 2004. – Випуск 7. – С. 27-35.
4. Ellis R. Second Language Acquisition. - Oxford : OUP, 2000. - P.77.
5. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
6. Формирование учебной деятельности студентов / Под ред. В.Я. Ляудис. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1989. - 240 с.
7. Levy-Hillerich D. Kommunikation in der Landwirtschaft. - Berlin : Cornelsen Verlag, 2005. – 171 S.